

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Сучасні умови розвитку нашого суспільства в умовах бурхливої ринкової економіки вимагають від вищих педагогічних навчальних закладів виховання нового типу педагогів – всебічно обдарованих творчих особистостей, які в своїй педагогічній діяльності будуть не лише професійно виконувати свої обов'язки, не просто «механічно» передавати учням знання, а й приймати оригінальні та креативні рішення, втілювати цікаві та нестандартні ідеї на своїх заняттях. Наша держава інтегрує в європейську спільноту та розширює свій духовний простір, і це зумовлює оновлення освітніх парадигм і появу нових технологій і методик навчання.

Проблема формування творчої особистості педагога залишається досі актуальною, хоча її найбільш ґрунтовно почали досліджувати з 50 – 60-х рр. ХХ століття: розвиток педагогічних концепцій формування духовних потреб особистості (Ю. Шаров), концепція пізнавального інтересу (Г. Щукіна), педагогічного стимулювання (Л. Гордін, А. Кондратюк, З. Равкін), розвивального навчання (В. Давидов, Д. Ельконін), створення проблемної ситуації (І. Лернер), самостійності та творчої ініціативи педагогів (М. Данилов, Б. Єсипов, М. Скаткін).

Мета даної статті – розглянути визначення творчості особистості, сутність інтерактивних методів навчання та їх роль у формуванні творчої особистості педагога.

У науковій літературі існують різноманітні визначення творчості особистості. Більшість дослідників вважає, що творча особистість – це індивід, який має високий рівень знань, завжди прагне до оригінального, нового. Творча особистість не може без творчої діяльності – вона для неї є життєвою потребою. Головною ознакою творчої особистості є наявність творчих здібностей, які є індивідуально-психологічними здібностями людини.

Генріх Шаррельман (1871 – 1940) вважав, що запорукою успішної педагогічної діяльності вчителя є творча співпраця з учнями. Велику роль у засвоєнні нового матеріалу відіграють творчі самостійні роботи, під час виконання яких учень глибоко розуміє новий матеріал. Педагогу треба будувати навчальні заняття таким чином, щоб учні з радістю йшли на урок, працювали з великим бажанням, а не тому, що «так треба».

На думку Джеральда Ніренберга, кожна людина починає мислити творчо ще в дитинстві, бо кожна нова ситуація чи нове завдання потребують нового (творчого) вирішення. Але поступово, коли ми дорослішаємо, «ми стаємо обмеженими і забуваємо, що можемо бути творчою особистістю. Багато з нас упродовж свого життя й далі так само наслідують усталені стереотипи» [6, с. 8].

М. Бердяєв наголошував, що творчість людини є не її вимогою, а дарунком Бога, її (людини) правом і обов'язком. Із цього випливає, що до творчості здатна кожна людина, життя якої наповнене елементарними формами праці [2].

В. Цапок стверджує, що творчість сприяє розвитку особистості, її самореалізації в процесі створення матеріальних і духовних цінностей [10].

А. Спіркін зазначає, що творчість можна визначити як мислення і практичну діяльність, результатом яких є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження та перетворення матеріального світу або духовної культури [11].

Творчість людини – явище складне, багатогранне і суперечливе, охоплює чимало сфер її буття. «У людини немає благороднішого заняття, яке б виправдовувало її існування на землі, підтверджувало високе звання людини, давало їй глибоку й істинну насолоду від ранньої юності до похилої старості, ніж творчість», – зазначав філософ

М. Гончаренко [4, с. 218]. Ця думка підтверджена зізнаннями самих творців – письменників, поетів, музикантів та вчених. Наприклад, М. Гоголь підкреслював: «Навряд чи є вища насолода, аніж насолода творити» [3].

На нашу думку, найбільш повне визначення поняття творчості особистості запропонувала С. Сисоєва, яка вважає, що творча особистість має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність. Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [9, с. 22].

Педагогічна діяльність – це постійна творчість, бо професія педагога є однією з найбільш творчих видів діяльності. Але без спеціальної підготовки та знань педагогічна творчість неможлива. Лише ерудований педагог зі спеціальною фаховою підготовкою здатен знайти нові оригінальні шляхи вирішення проблеми на основі глибокого аналізу різноманітних виникаючих ситуацій та усвідомлення сутності цієї проблеми шляхом творчої уяви. Предмет творчості педагога – це унікальна та неповторна особистість. Йому постійно доводиться перебувати в нестандартній обстановці, у процесі «живого» спілкування з дітьми, коли кожна нова ситуація вимагає творчого рішення. Але ми є свідками того, що, на жаль, наразі не кожний педагог у повній мірі використовує свій творчий потенціал, його робота частіше перетворюється на «рутинне» відтворення завчених шаблонів.

Творчий потенціал педагога характеризується низкою особливостей особистості, які називають ознаками творчої особистості. До таких ознак належать: здатність педагога помічати та формулювати альтернативи; уникнення поверхових формулювань; уміння вникнути в проблему та побачити подальшу перспективу її вирішення; уміння побачити об'єкт у новому контексті; здатність до оціночних суджень, швидкого переключення думок і критичного мислення.

Дуже цікавою є типологія творчої особистості, яку запропонував В. Андреев.

Теоретик-логік – це тип творчої особистості, для якого є характерною здатність до логічних широких узагальнень, до класифікації і систематики інформації. Люди цього типу чітко планують свою творчу роботу, широко використовують вже відомі методи наукових досліджень. Для цього типу творчої особистості є характерною велика обізнаність та ерудиція. Спираючись на вже відомі теоретичні концепції, вони далі їх розвивають. Усе, що починають, вони доводять до логічного завершення, підкріплюючи свої обґрунтування посиланнями на численні першоджерела.

Теоретик-інтуїтивіст характеризується високорозвиненою здатністю до генерування нових, оригінальних ідей. Люди такого типу творчих здібностей – це великі винахідники, творці нових наукових концепцій, шкіл та напрямів. Вони не бояться протиставити свої ідеї загальноприйнятим, мають виняткову фантазію та уяву.

Практик (експериментатор) завжди намагається перевірити експериментально свої нові оригінальні гіпотези. Людям цього типу подобається працювати з різноманітною апаратурою, вони завжди мають великий інтерес та здібності до практичних справ.

Організатор як тип творчої особистості має високий рівень розвитку здібностей щодо організації інших, колективу для розробки та виконання нових ідей. Під керівництвом таких людей створюються оригінальні наукові школи та творчі колективи. Людям цього типу відрізняє висока енергія, комунікабельність, здатність підпорядковувати своїй волі інших і направляти їх на вирішення великих творчих завдань.

Ініціатор характеризується ініціативністю, енергійністю, особливо на початкових стадіях вирішення нових творчих завдань. Але, як правило, вони швидко втрачають інтерес до справи або переключаються на виконання інших творчих завдань [1].

Творчість у педагогічній та інших видах діяльності є різноманітною: вона проявляється в нестандартних підходах і вирішеннях проблем, у розробці нових методів, засобів, прийомів та їх оригінальних поєднаннях; у ефективному застосуванні досвіду в

нових умовах; в умінні бачити варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми; у формулюванні різноманітних оперативних завдань; в умінні трансформувати методичні рекомендації, теоретичні положення в конкретні педагогічні дії [5, с. 58].

Нині найбільш ефективним чинником формування творчої особистості педагога виступають інтерактивні методи навчання. Вони є одним із суттєвих факторів підвищення ефективності заняття разом із традиційними методами навчання. Упровадження цих методів обумовлено кількома причинами: тісна співпраця педагога й учнів і встановлення рівноправних стосунків між педагогом і учнями.

Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської мови від слова «interact» («inter» – взаємний, «act» – діяти), тобто інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Термін «інтерактивна педагогіка» відносно новий, його ввів у 1975 році німецький дослідник Ганс Фрінц.

У педагогіці розрізняють пасивну, активну та інтерактивну моделі навчання. Пасивна модель навчання передбачає засвоєння та відтворення навчального матеріалу учнями. Активна модель навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Інтерактивна модель навчання створює комфортні умови навчання, за яких кожен відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивної моделі навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії педагога та учнів – перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної дії тощо. Педагог і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Педагог виступає як організатор процесу навчання, консультант. Ця модель повністю виключає домінування педагога над учнями, домінування однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання учні вчаться критично мислити, приймати продумані рішення, бути демократичними тощо. Педагог моделює різноманітні життєві ситуації на заняттях, використовує рольові ігри, разом з учнями вирішує проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивна модель навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

Інтерактивні методи навчання передбачають групову та колективну форми навчальної діяльності учнів. Групова форма навчальної діяльності зустрічається найчастіше і передбачає навчання педагогом групи учнів (класу). Колективна форма навчальної діяльності передбачає роботу у малих групах. Ця форма є найбільш результативною в порівнянні з груповою, оскільки вона сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань.

Останнім часом педагоги використовують на своїх заняттях інтерактивні методи колективного навчання, які включають у себе такі форми роботи: робота в парах, метод «Карусель», робота в малих групах, метод «Акваріум», метод «Мікрофон», метод «Мозковий штурм», метод «Ажурна пилка», аналіз ситуації («Кейс-метод»), імітаційні та рольові ігри, метод ПРЕС, різноманітні дискусії, дебати тощо [8]. Використання цих методів надає можливість учням активно працювати на занятті, сприяє формуванню в учнів позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння пристосовуватись до роботи в групах та брати активну участь у вирішенні проблемного завдання, забезпечує високу активність учнівського колективу.

Робота в парах є одним із найрозповсюдженіших методів колективного навчання. Цей метод можна використовувати для засвоєння, закріплення та перевірки знань учнів. На відміну від традиційного групового навчання цей метод дає змогу кожному учневі висловлювати свої думки, обмінюватись різноманітними цікавими ідеями зі своїм партнером стосовно вирішуваної проблеми, а потім озвучувати їх перед усім класом.

Метод «Карусель» є найбільш ефективним, оскільки дозволяє одночасне включення усіх учнів в активну роботу з різними партнерами для обговорення різноманітних

дискусійних питань. Цей метод найчастіше застосовується для обговорення та вирішення проблемної ситуації, збирання важливої інформації, для розвитку вміння аргументувати власну позицію.

Метод роботи в малих групах застосовується для вирішення більш складної проблеми, яка потребує колективного розуму. Педагог об'єднує учнів у малі групи по 3-4 чоловіка та розподіляє учасників групи за ролями: спікер (керівник групи), який зачитує завдання групі, організовує порядок виконання завдання, підбиває підсумки роботи в групі й визначає доповідача; секретар, який веде записи результатів роботи групи; посередник, який стежить за часом виконання завдання та заохочує групу до роботи; доповідач, який висловлює основну думку групи стосовно поданої проблеми та доповідає про результати роботи групи.

Метод «Акваріум» є ще однією формою роботи учнів у малих групах. Використовуючи цей метод, педагог об'єднує учнів у групу з 4-6 чоловік. Група розташовується в центрі класу і починає працювати протягом 3-5 хвилин над вирішенням проблемної ситуації, а решта учнів знаходяться у зовнішньому колі і слухають, не втручаючись у обговорення. Далі група висуває свою основну думку, а решта учнів погоджується чи ні з групою.

Метод «Мікрофон» є формою загальногрупового обговорення проблемної ситуації, надає можливість кожному учневі, використовуючи уявний мікрофон, швидко висловити свою думку стосовно проблемної ситуації.

Метод «Мозковий штурм» досить часто використовується на заняттях і передбачає декілька вирішень проблеми. Цей метод спонукає всіх учнів проявляти творчість та уяву, дає можливість вільно висловлювати якомога більше різноманітних цікавих ідей протягом обмеженого часу.

Метод «Ажурна пилка» використовується на занятті для створення певної проблемної ситуації, яка дає змогу учням разом активно працювати для засвоєння великої кількості нової інформації за невеликий проміжок часу. Цей метод найчастіше замінює лекцію та спонукає учнів до взаємодопомоги.

«Кейс-метод» використовується для ґрунтовного аналізу проблемної ситуації. Учні вчаться ставити запитання, відрізнити факти від думок, аналізувати певні ситуації, приймати правильні рішення. Педагог заздалегідь готує проблемну ситуацію, яку надалі буде опрацьовувати з учнями на занятті. У цій ситуації обов'язкова наявність позицій, які суперечать одна одній. Тобто перед учнями виникає дилема, яку вони мають правильно вирішити. Учні вчаться займати правильну позицію, наводити аргументи на захист своєї позиції тощо.

Метод рольових ігор надає можливість учням відповідно до наданих їм ролей діяти «насправді». Завдяки цьому методу учні за ролями розігрують конкретну життєву ситуацію, визначають своє ставлення до цієї ситуації, набувають певного досвіду шляхом рольової гри. Рольова гра передбачає ретельної підготовки – кожний учень чітко знає зміст своєї ролі та рольової гри.

Метод «ПРЕС» використовується під час виконання різноманітних завдань і вправ, обговорення дискусійних питань. Виконуючи завдання, учні вчаться аргументувати свої думки, переконувати інших.

Дуже цікавим методом є дискусія. Дискусія – це обговорення якогось питання або групи пов'язаних питань учнями з метою досягти взаємного рішення. Дискусія є різновидом суперечки, близької до полеміки, і являє собою серію тверджень, по черзі висловлюваних учасниками. Сама тема дискусії є проблемною й зазвичай формулюється до її початку. Метод дискусії спонукає учнів до критичного мислення, відстоювання своєї власної думки.

Дебати є найбільш складним методом обговорення дискусійних проблем. Це публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Учасники дебатів спрямовують на переконання в своїй правоті третьої сторони, а не одне одного. Але

дебати бажано проводити лише тоді, коли учні вже вміють працювати в групах і висловлювати свої думки стосовно проблемної ситуації. Учні мають заздалегідь ретельно готуватися до дебатів та не боятися публічно обґрунтовувати правильність своєї позиції.

Таким чином, упровадження інтерактивних методів навчання є пріоритетним напрямком реформування вітчизняної системи освіти. Інтерактивні методи навчання є дуже цікавими, але специфічними, вони потребують особливих знань, навичок, здібностей педагога, бо кожний учень – це яскрава особистість, яка характеризується індивідуальним рівнем інтелектуального розвитку і стилем уміння (сприймання, запам'ятовування, дослідження тощо). Творчий учень є віддзеркаленням творчого педагога. Упровадження інтерактивних методів неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвинутою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій.

Щоб виховати справжню творчу особистість, розвинути потенційні творчі можливості учня, педагог має оволодіти методами і засобами, які розвивають креативні риси особистості. Для реалізації такої мети педагог і сам має вміти творити, адже творчість розвивається через творчість.

Література:

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И.Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Бердяев Н.А. Самопознание : Опыт философской автобиографии / Н.А.Бердяев. – М., 1990.
3. Гоголь Н. В. Полн. собр. соч. : в 14-ти т. / Н. В. Гоголь. – Т.8. – М., 1968.
4. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке / Н.В.Гончаренко. – М. : Искусство, 1991.
5. Кудрявцев В.Т. О творческой природе человеческой деятельности / [В.Т.Кудрявцев, Т.К.Уразалиева] // Проблемы психологии творчества в работе с людьми : [тезисы докл. и выступл. на Всесоюзной научной конференции]. – Гродно, 1990. – Ч.1. – С.55 – 58.
6. Ниренберг Джеральд И. Искусство творческого мышления / Ниренберг Джеральд И. ; пер. с англ. – М. : ООО «Попурри», 1996.
7. Освітні технології : навч. посіб. / О.М. Пехота, А.З. КікTENKO, О.М. Любарська та ін. ; за ред. О.М.Пехоти. – К. : Вид-во «А. С. К.», 2004. – 256 с.
8. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / [Пометун О. І., Пироженко Л. В.] ; за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во «А. С. К.», 2003. – 192 с.
9. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя : [навч. посіб.] / С.О.Сисоєва – К. : Вид-во «ІСДОУ», 1994. – 112 с.
10. Цапок В. А. Творчество (Философский аспект проблемы) / Цапок В. А. – Кишинев, 1989.
11. Щербакoва К. І. Вступ до спеціальності : [навч. посіб.] / Щербакoва К. І. – К., 1990. – 166 с.

У поданій статті розглядається визначення творчості особистості педагога та її важливі складові чинники, визначається сутність інтерактивних методів навчання та їх роль у формуванні творчої особистості педагога.

Ключові слова: творчість педагога, творча особистість, педагогічна діяльність, пасивна модель навчання, активна модель навчання, інтерактивна модель навчання, інтерактивні методи навчання, групова форма навчальної діяльності, колективна форма навчальної діяльності, навчальний процес.

В данной статье рассматривается определение творчества личности педагога и его важные составляющие факторы, определяется сущность интерактивных методов обучения и их роль в формировании творческой личности педагога.

Ключевые слова: творчество педагога, творческая личность, педагогическая деятельность, пассивная модель обучения, активная модель обучения, интерактивная модель обучения, интерактивные методы обучения, групповая форма учебной деятельности, коллективная форма учебной деятельности, учебный процесс.

In the given article the definition of creative personality of the teacher and its important factors are considered. The essence of interactive teaching methods is also considered, their role is defined in the formation of the creative personality of the teacher.

Keywords: teacher's art, creative personality, teaching activities, the passive model of learning, the active model of learning, an interactive model of learning, interactive teaching methods, group form of learning activity, collective form of learning activity, the learning process.